Verksamhetsberättelse Älvräddarnas riksorganisation 2025

Inledning

Älvräddarnas riksorganisation har under 2025 fortsatt arbetet för levande älvar, fria vandringsvägar och en miljöanpassad vattenkraft. Verksamheten har bedrivits genom miljöjuridik, remissyttranden, opinionsbildning, medlemskommunikation, projektutveckling och kontakter med myndigheter, lokala grupper, forskare, finansiärer och andra miljöorganisationer.

Trycket har varit fortsatt högt i frågor kopplade till vattenkraftens nationella juridiska omprövning, NAP. Flera ärenden har rört miljökvalitetsnormer, Natura 2000, fiskvandring, tillsyn och EU-rättens genomslag i svensk vattenförvaltning.

Styrelsen har under verksamhetsperioden hållit sju protokollförda styrelsemöten.

Miljöjuridiskt arbete

Det miljöjuridiska arbetet har även 2025 varit en av Älvräddarnas kärnuppgifter. Föreningen har deltagit i mål i mark- och miljödomstolarna och i Mark- och miljööverdomstolen, lämnat yttranden, överklagat beslut och tagit fram underlag om bland annat normöversyn och vattenförvaltning. Arbetet har främst utförts av Urban Hjälte och Jari Toivanen, med stöd av Stellan Hamrin, Sven Björck och Ulf Ljusteräng.

Piteälven – nationalälv i fokus

Piteälven är en av Sveriges nationalälvar och har därför varit ett av årets viktigaste juridiska arbetsområden. I målen kring bland annat Rappen-Labbas och Pieskejaure har vi drivit linjen att nationalälvsskyddet måste få verklig betydelse när moderna villkor bestäms för dammar och reglering.

Yxern – tidsbegränsat skydd genom tillsyn

Ärendet om sjön Yxern visar att det går att nå resultat även när domstolsprocessen tar stopp. Högsta domstolen gav inte prövningstillstånd, men efter Älvräddarnas begäran om akut tillsyn den 3 mars 2025 öppnade Länsstyrelsen i Kalmar ett tillsynsärende och beslutade i linje med våra yrkanden.

Länsstyrelsen har nu beslutat om en skonsammare reglering av Yxern under tre år, med målet att motsvarande villkor ska kunna förlängas fram till den nationella prövningen 2037.

Skyddet är tidsbegränsat och inte en slutlig lösning, men innebär att stora delar av sjön inte längre riskerar att torrläggas i väntan på NAP-prövningen. Det är en viktig delseger för sjön och för det långvariga ideella arbetet runt Yxern.

Övriga mål och ärenden

Utöver Piteälven och Yxern har vi arbetat i en rad andra mål och processer. Det gäller omprövningar och NAP-ärenden i bland annat Rolfsån och Storån, Bosgårdens kraftverk, Testeboån, Oslättfors, Strömsbro, Rickleån, Ätran, Lagan, Mieån och Harmångersån.

Älvräddarnas Riksorganisation
Stantorsgatan 6
915 31 Robertsfors

Kansli/kassör
Ordförande
alvraddarna.se

jari.toivanen@alvraddarna.se
richard.lowall@alvraddarna.se
Organisationsnr. 802442–7737

070-305 22 58
070-274 94 95
Bg. 519–8080

Arbetet har också omfattat ärenden om påverkan på vattenmiljö i Vaskabäcken, Delångersån och Svartån i Västerås, samt vid Forsby kraftverk.

Gemensamt för arbetet har varit att få till bättre villkor för vattenmiljön, säkrare fiskvandring och mer genomarbetade beslutsunderlag.

Rådgivning och stöd

Parallellt har föreningen gett stöd till privatpersoner, lokala grupper, fiskevårdsområden och andra organisationer i frågor om dammar, vattenkraft och restaurering av vattendrag. Förfrågningarna har varierat från korta bedömningar till genomgångar av domar, samrådsunderlag och myndighetsbeslut.

Efterfrågan är stor trots att Älvräddarna är en liten organisation med begränsade resurser. Det visar både behovet av vattenjuridisk kompetens i civilsamhället och den funktion vi fyller som stöd till andra.

Opinionsbildning, media och nätverk

Älvräddarna har under året deltagit aktivt i debatten om vattenkraft, dammar, säkerhet vid reglerade älvar, moderna miljövillkor och EU-rättens genomslag. Debattartiklar, repliker och intervjuer har förekommit i bland annat Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Västerbottens Folkblad, Aktuell Hållbarhet och Mellanbygden.

I Dagens Nyheter uppmärksammade Älvräddarna säkerhetsfrågor vid reglerade älvar efter flera allvarliga olyckor under sommaren. Föreningen lyfte behovet av varningssystem, bättre information, fysiska skydd, minimiflöden och mer förutsägbara flödesförändringar.

I Svenska Dagbladet bemöttes politiska påståenden om vattenkraftens miljöprövningar. Där tydliggjordes skillnaden mellan politiska planeringsmål och bindande rätt enligt miljöbalken, Natura 2000-regelverket och EU:s vattendirektiv.

I Aktuell Hållbarhet kommenterade föreningen regeringens uppdrag till Havs- och vattenmyndigheten om dammrivningar och framhöll att utrivning i många fall är en följd av gällande miljörätt för verksamheter som inte längre uppfyller kraven.

Älvräddarna har också deltagit i debatten kring Rickleån, bland annat i Västerbottens Folkblad och Mellanbygden. Där har frågor om återkallelse av tillstånd, dammutrivning, kommunala intressen, rättsliga missuppfattningar och restaurering av vattenmiljöer bemötts.

Opinionsarbetet har haft en tydlig funktion: att korrigera felaktiga påståenden, synliggöra vad lagstiftningen kräver och försvara vattenmiljöernas rättsliga skydd i en hård och polariserad debatt.

Nationella ideella Vattengruppen

Siri Lundström är Älvräddarnas representant i Vattengruppen tillsammans med Världsnaturfonden, Naturskyddsföreningen, Sportfiskarna och Östersjölaxälvar i Samverkan. Hon har ansvarat för möten, gemensamma texter och kontakter kopplade till vattenkraftens omprövning, regeringens förordningsändringar, miljökvalitetsnormer och EU-kommissionens granskning av Sveriges vattenförvaltning.

Föreningen har också deltagit i dialoger med Vattenkraftens miljöfond, branschföreträdare och myndigheter.

Vattenkraftens miljöfonds dialoggrupp

Siri Lundström är Älvräddarnas representant och gruppen träffas en gång per termin, fysiskt eller digitalt. Övriga deltagare är en representant från myndigheter (Vattenmyndigheten, HaV, Naturvårdsverket, Länsstyrelsen, Energimyndigheten, Svenska kraftnät, SMHI, RAÄ), branschen (Energiföretagen, SVAF, LRF och Sveriges Fiskevattenägareförbund) samt miljösidans Vattengrupp (WWF, SNF, Sportfiskarna och Östersjölaxälvar i samverkan). Även Sametinget har en hittills outnyttjad stol. Ibland kommer någon med från regeringskansliet.

Siri Lundström är även Älvräddarnas representant i Vattenkraftens miljöfonds dialoggrupp, som träffas en gång per termin. I gruppen deltar företrädare för myndigheter, vattenkraftsbranschen, markägarintressen, fiskevattenägare och miljösidans Vattengrupp.

Projekt, samverkan och aktiviteter

Under 2025 har Älvräddarna fortsatt att kombinera juridiskt arbete med folkbildning, fältbesök och samverkan kring fria, strömmande vatten och miljöanpassad vattenkraft. Siri Lundström har haft en central roll, bland annat genom deltagande på Jokkmokks vintermarknad och andra event.

Svartårundan

I maj samlade Älvräddarna, tillsammans med Vattenkraftens miljöfond, Länsstyrelsen i Jönköping och Svensk Vattenkraftförening, aktörer från kraftbolag, myndigheter och civilsamhälle för samtal vid vattenkraftsanläggningar, dammar och vandringshinder.

Fyrtio nyckelpersoner inom svensk vattenförvaltning träffades i två dagar och diskuterade NAP, som då fortfarande var pausat men skulle återstartas den 1 juli. Studieresan om miljöanpassningar runt Tranås i Småland blev historisk genom att vitt skilda ståndpunkter kunde börja mötas med respekt.

Post Svartårundan

Resan följdes upp med ett seminarium i Stockholm i oktober, där ett femtiotal deltagare på plats och ytterligare deltagare via Zoom diskuterade vägen framåt för NAP-processen.

Älvräddarna lyfte behovet av korrekt fakta, öppenhet och mer jämlik samverkan. Föreningen betonade att vattenkraftens miljöanpassning behöver bygga på aktuella underlag och att civilsamhället behöver resurser för att kunna delta på rimliga villkor.

Under hösten bjöds Älvräddarna även in som huvudtalare till Arena vattenkraft i Göteborg. Där framfördes föreningens miljöperspektiv: att elproduktion och naturvård måste hanteras tillsammans, att NAP är ett unikt tillfälle att återskapa liv i vattendrag och att samverkan måste leda till faktiska åtgärder.

Miljörevision av Tranås Energi

Tranås Energi fick 2012, som första vattenkraftsföretag, Älvräddarnas miljödiplom. Under 2025 genomfördes en miljörevision med platsbesök i Svartån och Bulsjöån. Revisionen visar att elproduktion kan kombineras med långsiktigt arbete för biologisk mångfald när åtgärder följs upp, underhålls och utvecklas över tid.

VattenVäktare

Under året har en ansökan om finansiering utvecklats från idé till konkret projekt. Postkodstiftelsen har beviljat projektmedel för ett tvåårigt samarbete med högstadieskolor i Västerbottens inland under 2026 och 2027.

Projektet riktar sig till elever i Dorotea, Vilhelmina, Storuman och Sorsele. Syftet är att ge unga kunskap om vattenekologi och praktisk erfarenhet av restaurering. Genom dialog med skolor, kommuner och fiskevårdsområden ska projektet också stärka ungas röst i vattenförvaltningen. Mattias Lundin är projektledare, i nära samarbete med Siri Lundström och Jonas Oldmark.

LOVA och restaureringsarbete

Tillsammans med Luleälvens vattenråd har Älvräddarna genomfört en LOVA-finansierad biotopkartering av Kvarnbäcken utanför Harads i Bodens kommun. Arbetet omfattade 19 kilometer vattendrag inklusive biflöden, identifiering av vandringshinder och påverkade sträckor samt elfiske. Karteringen ger underlag för kommande restaureringsåtgärder.

Internationellt nätverk och representation

Älvräddarna är medlem i det globala nätverket Waterkeeper Alliance. Genom nätverket följer föreningen utvecklingen inom vatten- och klimatfrågor internationellt och utbyter erfarenheter med Waterkeeper-grupper i andra länder.

Siri Lundström är föreningens representant i Waterkeeper Alliance och har under året deltagit i kontakter och planering inför nätverkets regionala möte för Europa och Mellanöstern i London. Fokus har varit strategi, erfarenhetsutbyte, påverkansarbete och samverkan över nationsgränser.

Kontakter har också tagits med aktörer från bland annat Balkan, Irak, Ukraina, Inner Green Deal, UNDP och Östersjöns ambassad. Genom nätverket delar Älvräddarna svenska erfarenheter av vattenkraft, juridik och civilsamhällesarbete internationellt.

Kommunikation, medlemsarbete och Älvräddaren

Föreningen har producerat nyheter, artiklar, medlemsinformation, gåvotexter, material till sociala medier och uppdateringar kopplade till VattenVäktare, NAP, Svartårundan, Arena vattenkraft och andra aktuella frågor. Arbetet med hemsidan och medlemskommunikationen har fortsatt, bland annat kring digitala lösningar, medlemsregister, betalflöden och nyhetsbrev. Daniel Palm har bistått med grafisk design.

Tidningen Älvräddaren 2025 producerades som digital utgåva av kostnadsskäl. Redaktionen bestod av Ulf Ljusteräng, Jari Toivanen och Siri Lundström, som även layoutade. Årets nummer finns på hemsidan.

Övergången till digital tidning är en del av arbetet med att prioritera kärnverksamheten: domstolsärenden, NAP, folkbildning och löpande administration, samtidigt som kostnaderna hålls nere. En tryckt tidning anges kosta omkring 100 000 kronor.

Ansökningar, finansiering och ekonomi

Under 2025 har Älvräddarna lämnat in flera ansökningar om projekt- och verksamhetsbidrag, bland annat till Naturvårdsverket och stiftelser med inriktning på naturvård och ungdomsverksamhet.

Flera ansökningar som drivits av Siri Lundström har inte beviljats, men har bidragit till ökad erfarenhet och bättre underlag för kommande ansökningar. Årets viktigaste finansieringsframgång är att Postkodstiftelsen beviljat stöd till VattenVäktare i Västerbottens inland.

Stödet gör det möjligt att under 2026 och 2027 pröva en praktisk modell där unga engageras i vattenvård, restaurering och lokal vattenförvaltning. Det innebär också ett värdefullt tillskott från en och en halv till två och en halv anställda inom Älvräddarna.

Naturvårdsverket har beviljat Älvräddarna 182 000 kronor i verksamhetsbidrag för 2025. Bidraget är viktigt men täcker inte det samlade behovet. Sponsorintäkter, gåvor och medlemsintäkter är därför avgörande för långsiktig stabilitet.

Medlemmar

Vid brytdatum den 31 december 2025 uppgick antalet medlemmar till 3 097. Det innebär ett tapp på drygt 500 medlemmar jämfört med 2024 års nivå på 3 524 medlemmar.

En viktig förklaring är utmaningar kring digitala betallösningar. De har gjort det svårare för vissa befintliga medlemmar att förlänga sina medlemskap och att få in nya medlemmar i tillräcklig takt.

Samtidigt gav ett test på Sportfiskemässan, med ett års gratis medlemskap, ett par hundra nya medlemmar.

Sammanfattande bedömning

Verksamhetsåret 2025 har präglats av omfattande arbete inom miljöjuridik, vattenförvaltning, opinionsbildning, rådgivning, projektutveckling och kommunikation. Älvräddarna har fortsatt att verka för att miljöbalken, Natura 2000-regelverket och EU:s vattendirektiv ska få genomslag i beslut om Sveriges vattenmiljöer.

Samtidigt har föreningen utvecklat nya arbetssätt genom VattenVäktare, stärkt sin roll i samverkan och fortsatt bygga broar mellan juridik, ekologi, folkbildning och praktisk restaurering.

Särskilt tydligt under året har varit att miljöjuridiskt arbete inte bara handlar om enskilda mål. Det handlar också om hur miljökvalitetsnormer, Natura 2000, försämringsförbud, tillsyn och vattenkraftens ansvar förstås och tillämpas. På den punkten har Älvräddarna fortsatt att ta ett mycket stort nationellt ansvar, långt utöver den enskilda processen. I dag är Älvräddarna i det närmaste ensamma som rikstäckande miljöorganisation om att driva vattenkrafts- och vattenmiljömål hela vägen genom prövningar, överklaganden och fortsatt rättslig bevakning i flera parallella ärenden.